

ու կալի ու նշան տոնում նրանց բաւազարի Մարտիրոսնի ճակատին, սա յլա՛, ալլահս ասելով, փրովրմ ա. սրա հետ շաա ղաշաղներ իրանց ստանալուն ստանում են:

Մե գումանից էլ Գոգերգիանց Կալուաաը հեծնում ա բերթի վալի վրեն, էնդե տրած թոփը մե բանի անգամ տոաքացնում ա, սաղ քաղաքը պղրղացնում, ղաշաղների սիրար ճաքացնում, լեղապաասո ա անում:

Նիոր թուփերի ծենը լսան, ղոշաղները ե ե իրանց աչկի առչնումը աեսան սպանված րալգաղչի Մարտիրոսնին, աչկերը մթնավ, մե րրղամ ծիերի կլսխները ծոան դիրա Թերքը ե շալղ թափ-

վան ճուրը ու կորան ղասիշների մեջ: Մե խոսկով, էն աեղը ինգան, որ մե մուկի ծակը հաղար թումանով կառնին: Կնացին, ոչ պարով ին եկե. իրանց հետը տարան շատ թալան և եսիր:

Հալ կնանիքն էլ անմտս շմնացին էտ սարսափելի կոփվի մեջ: Ղաշաղները փախնելու վախտը նրանք տուների կառուներից հեփ տված ճուր ին թափում ավաղակների կլխին, քարեր ին շարտում ե պատի ճղկերքից աաք-տաք դուլլեք թավտղա անում անկոչ ղոնտղներին:

Ղաղի-Մոլլան սպանվեց ղենքը ձեռքին 1832 թ. Գիմրի աուլի (Դաղսաան) մոտ ոուսական ղորքերի հետ ունեցած ընդհարման ժամանակ:

ժՈՂՈՎՐԳԱԿԱՆ ԵՎ ԳՈՒՍԱՆԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ, ՊԱՐԵՐԳԵՐ, ԽԱՂԻԿՆԵՐ

ՄԵՐ ԲԱՂՈՒՄԸ

Մեր բաղումը կանաչի,
Հուրքը ճուղքին նման չի,
Հարս-ախչիկ շաա եմ տեսել,
Ոչ մեկը յարիս նման չի:
Ախ, անուշ, ջան անուշ,
Իմ սիրական Հայկանուշ:

Այ բաղմանչի, բաղմանչի,
Բաղս բաղիդ նման չի,
Քաղաքում աղերք շաա կան,
Մեկը մեկին նման չի:
Ախ, անուշ ...

Սխչի, անրմղ Շուշան,
Շոր ես հաքել շիշխան,
Խելքս տարար, ջան Շուշան,
Օսկի մատնիս քեղ նշան:
Ախ, անուշ ...

Ունքերդ կամար-կամար,
էկամ Ղղլար քեղ համար,
Կաշխաասեմ օսկի քամար,
Քու սլարակ մեղքի համար:
Ախ, անուշ ...

Մե բարձ ունեմ նտխած տ,
Ցարս վրեն քեած ա.
Նրա աչկունքին մեռնեմ,
Մե քիչ ունեղը թոած ա:
Ախ, անուշ ...

Դարիվեր ճուր ա դնում,
Հարցրեք՝ ո՞ւր ա դնում,

Քենուն մահտնա արած,
Սիրածի տուն ա գնում:
Ախ, անուշ ...

Դու նստել ես դոշագին,
Ուշկ ու միաքղ փեշագին,
Խմել ես կարմիր դինին,
Հոտ ես քաշում մեխակին:
Ախ, անուշ ...

Սանդո, նստել ես կարի,
Այ տխալուղ մի կարի,
Ռամանին տարան Սիրիր,
Պեաք ա սպասես աաս տարի:
Ախ, անուշ ...

Այ տխալուղ կարել եմ,
Այ կոճակն էլ շարել եմ,
Տանում են աանեն ջան պիճին,
Նրանից լավին ճարել եմ:
Ախ, անուշ ...

Մեր բոսաանչի վարթանը
Ցանավ իրա բոստանը,
Շատ շոք արավ ամառը,
Չորացավ սաղ բոստանը:
Ախ, անուշ ...

Սիրականը լավ պան ա,
Ոչ շաքար ա, ոչ տառն ա,
Թե որ աամին կպավ,
Դիմանալու հեչ սլան ա:
Ախ, անուշ ...

Մեր բաղումը Թորոսը,

Մեն էր տալիս խորողը,
Պոչը տափին քսելով,
Պար էր գալիս Հորոսը:
Ախ, անուշ ...

Մեր թամադեն հոքի ա,
Օքնականը լոթի ա,
էրկուսով մեկ պարում են,
Դափ ու զուռնեն զոռում են:
Ախ, անուշ ...

Ախշիկեքի մոզա ա,
Տուֆիքը սուր կրունկով
Սիրուն սազով աղա ա,
Տեխնիչեսկի ֆուրածկով:
Ախ, անուշ ...

Հոռոմ տոտեն շատ շագ էր,
Երկու աթոռք կնսաեր.
Պտպիրողը պերանին
Անկայնելի կխոսեր:
Ախ, անուշ ...

Ես մի շահել շոֆեր եմ,
«Սուտրեկերի» վրեն եմ,
Եփոր յարիս անսնում եմ,
Տորմուղ տալով կայնում եմ:
Ախ, անուշ ...

Մեր բախշումը կանաչի,
Ճուղքը ճուղքին նման չի,
Թորուն-թորուն գալիս են,
Ոչ մեկը յարիս նման չի:
Ախ, անուշ, ջան անուշ,
Իմ սիրեկան Հայկանուշ:

Այս երգի խոսքերը ճաղողից են Աճճա և
Մովսես Մովսիսյանները:

ԵՂՍՈՅԻ ԵՐԳԸ

Եզսոն նստել՝ բուրդ կըզզի,
Ազունակի հետ կխոսի:
Հո-ո-ո-ո-ո 2 անգամ
Եզսո ջան

Ելսոն արագ ման ա գալիս,
Գոզնոցները ժած ա գալիս:
Հո-ո-ո-ո-ո ...

Եզսոն ընկավ մեր գուքանը,
Կանֆետները՝ իր գրպանը:
Հո-ո-ո-ո-ո ...

Եզսոն գտավ սիրականին՝
Բեղը սրած ծուռ Սիմոնին:
Հո-ո-ո-ո- ...

«Սա ա, որ կա իմ սիրածը,
Մեզ վկա ա ինքն աստվածքս:
Հո-ո-ո-ո- ...

Սիմոնը կասի. «Եղսոս լավն ա,
Առանց խոստում գուռ չի բանառ:
Հո-ո-ո-ո- ...

Եզսոն սազափ դոտիկ կուղի,
Քոթուկ ոտին մաշիկ կուղի:
Հո-ո-ո- ...

Աիմոնը կասի. «Կոտամ,— կասի,—
Ինչ որ յարիս սիրտը կուղիս:
Հո-ո-ո-ո- ...

ՆԻԿՈՂՈՍԻ ԵՐԳԸ

Անցյալ գաբի վերջում Ղղարում ապրում էր
աշուղ Քոռ Նիկողոսը, որը նվագում էր թառ: Նրա
հորինած երգերից մեզ հասել է այս միակ երգը:

Վառա, վառա, ես վառա,
Կրակըս ճրագ առա,
Հանգստութուն շունեցա,
Մինչե փափագս շառա:
Վառա, վառա, ես վառա,
Ամրողջ Ղղար ես վառա,
Ղղարում հազ ասելով
Մի մեծ բախաի տեը դառա:

Վառոյիս որ ես տեսա,
Ուշքից, մտքից զրկվեցա,
Վառա, վառա, ես վառա,
Ախ, իմ փափագս առա:

ՔԵՃԻ ԵՐԳ

Թե սիրում ես թամաշա,
Պիտի լինես քաղքումը.
Ինչ են անում համաշա
Մարդիկ իրանց բաղշումը:

Մալապատիկ ծառի աակ
Մեր լոթիքն են նստոտել,
Չաթվարներն ու դավաթներ
Իրանց առչե են գրել:

Մին մինի կենաց իմում,
Մենակոց ու կենդանաց,
Մին մինի բողազ խլում
Շամփուրնեբով խորոված:
Քտչալ դուրի գունաչին
Հառալո ա հա փշում,
Իսն դառլի դմփոցը
Մարդու ականջ ա տանում:

Աչքը ճակտին ա թոնլ
Մեր տատվելի Ղզլաբցու,
Լեզուն դամադին կպել
Պակ չի գալի դինուցը:
Իմփացնում են դահիրա
Իրանց փտփուկ մասներով,
Պար են դալիս լեղդինկա
Աղունակի ոտներով:

էս են անում համաշա
Մարդիկ իրանց բախշումը,
Թե սիրում ես թամաշա,
Պիտի լինես բաղբումը:

Ա Լ Յ Ա Յ Լ Ո Ի Ղ Ը
(Սրգով պար)
Աղջիկ

Յայլուդս կարալ ձեր դուռը,
Սրտես գուքս չի դա մոմուռը.
Բախտն ինձ ղցեց էս հուրը,
Սիրուն աղա, տուր յայլուդս:

Տղա

Քո յայլուդը ինձ մոտ չկա,
Սրղըլում եմ, հողիս վրկա.
Ով դտել է, թող բերի տա,
Սիրուն աղջիկ, քու յայլուդը:

Աղջիկ

Յայլուդս յարիս բաշխածն էր,
Օսկի թելերով նախշած էր.
Պատկերս վրբեն քաշած էր,
Սիրուն աղա, տուր յայլուդս:

Տղա

Ջահիլ-ջիվան սարերն ընկա,
Յավոտ սրախ ճար չի դաա.
Քու սերն ինձի հողի կրտա,
Թող ինձ մնա ալ յայլուդդ:

Աղջիկ

Ախ, ի՞նչ ասեմ ես իմ մորս,
Կտմ ի՞նչ պատմեմ ալիզ հորս,

հարար կրտան մեծ եղբորս (2) յարո չտն,
Սիրուն աղա, տուր յայլուդս:

Տղա

Սեուկ աղջիկ, սպիտակ հաղի,
Առ յայլուդդ, վերքս կապի,
Սիրուդ դերի, ինձ մի ասնջի,
էրված աղջիկ, առ յայլուդդ:

Ո Ր Ս Ի Ե Ր Գ

Առավոտ է, դնանք անտառ,
Հաղրենք մեր թուր ու թվանդ,
Որսանք բաղբը, փասլան կայաառ,
Տապկենք, ուտենք, կըշտանանք:

ՀԱՐՍԱՆԻՔԻ ԵՐԳ

Դե, քեփ արա, հարսի ջան, հա՛, հա՛, հա՛,
էսոր ալու է կոճան, հա՛, հա՛, հա՛,
Մամոն լինի քեղ քավոր, հա՛, հա՛, հա՛,
Ամենքս՝ հարսանքավոր, հա՛, հա՛, հա՛:

էս իրիկուն անպաաճառ, հա՛, հա՛, հա՛,
Պետք է մորթենք մեկ ոչխար, հա՛, հա՛, հա՛,
Ոաջում անենք ղոուրմա, հա՛, հա՛, հա՛,
Սիտոր, մածուն անխնա, հա՛, հա՛, հա՛:

«Ուսի երգը» և «Հաբսանիքի երգը» հա-
ղորդել է Գևորգ Յիրույնիկյանը:

ԿԱՆԱՆՑ ՍՈՒԳ

Դու որ դնում ես,
Ինձի ումի արովն ես թողնրմ,
Այ աղիդս. (այրին իր ամուսնուն թաղելիս):

*
* *

Քու բոյ բուստթին մեռնեմ,
Քու լիքը յայլուդին մեռնեմ:
Ինձ էլ հեադ տար, Գրիգոր ջան:

Լ Ա Ր Ի Թ Մ Ք Լ Ա

Օ՛, ինչ քաղցր պան,
Իլել կոնծապան,
Կոնծել միշա դինի,
Թափառել միշա անպան:
Լարի թմրլա, լա՛, հա՛, հա՛, հա՛:

Օ՛, ինչ տառը պան,
Իլիլ թգթասպան,
Տարվել միշտ փողը,
Կլիին տալ սե հողը:
Լարի թմրլա ...

Անպոչ նապաստակ,
Պոչով ավանակ,
Իվան Նիկիտին՝
Աշխարհի փրկիչ:
Լարի թմրլա ...

ԵՐԳ ՎԵՐԳԻՆԻԿԻ ՄԱՀՎԱՆ ԱՌԹԻՎ

Ախ, իմ բալես,
Ազիզ բալես,
Ջան բալես,
Հեր թոզեցիր,
Մեզի տխուր,
Ջան բալես:
Աիրտներիս մեջ
Վերք թոզեցիր,
Ջան բալես:
Ո՛ւր զնւացիր
Մեզնից հեռու,
Ջան բալես:

Քեզ հիշելով
Մեր վերդինիկ,
Ջան բալես,
Չենք մոռանա,
Մեր նազ ազջիկ,
Ջան բալես:

Ախ իմ բալես,
Ազիզ բալես,
Ջան բալես,
Չենք ունենա
Քեզ պես ազջիկ,
Ջան բալես:

Այս երգը հորինել է Աթանես Ալեքսանյանը
իր դստեր մահվան առթիվ, 1889 թ.:

ՈՂԲ ԼԵՎՈՆ ՔԱՆԱՆՅԱՆՑԻՆ

Տխուր համրավդ որ հասավ, ցնցվեցավ Ղզլար,
Քանանյանց.

Անրախա ժողովուրդը սրտով արտմեցավ իսպառ,
Քանանյանց.

Ջօր ու գիշեր քեզ ցավով են հիշել, ով աշխարհ,
Քանանյանց.
Դեմքով թշնամին ուրախ էր, բայց հողով տկար,
Քանանյանց.

(Այս ողբի հորինողը հայտնի չէ):

Ղ Ձ Լ Ա Ր Ի Ե Ր Գ Ը

Վերի կողմը Դազստանն է, բարձր սարեր ունի,
Ղզլար,
Երկու հարյուր տարվա քաղաք, անցած դարեր
ունես, Ղզլար,
Չորս օրյորդից պատրաստված ես, այդպես անցքեր
ունես, Ղզլար,
Այգիներդ օդուտ կտան, բազում հոտեր ունես,
Ղզլար:

Երբ կփոխվի, զարուն կդա, կրողքոջեն ծաղիկներդ,
Վարդապսակ այգիներում քաղցր կերդեն մուգիկ-
ներդ,
Հարս ու ազջիկ ձեռք կրերին վարդ ու շուշան,
մեխակներդ,
Եղեմական դրախտի պես կարմիր խնձոր ունես,
Ղզլար:

Հողդ անուշ, ջուրդ անուշ, քեզ ուրիշ բան պետք
չի, Ղզլար,
Մեջիդ եզոզ դարիներն էլ չեն ուզում ետ վերա-
դառնալ,
Ճոխ սեղաններդ ասանելով՝ միշտ են ուզում
ուրախանալ,
Ամառվա սաստիկ շոգերին թանձր հովեր ունես,
Ղզլար:

Լեռնական, թե նողայները բազում կգուն մշակ-
ներդ,
Բաց կանեն քո այգիներդ, կբազմանան
խազոզներդ,
Ամեն տարի մենենիկով՝ կհիշենք ձեր նախնիներին,
Ջան ասելով, ջան կլսեք, քաղցր օրեր ունես,
Ղզլար:

(Որքը հորինված է XIX դ. սկզբին, հեղինակն
անհայտ է: Երգի խոսքերը հաղորդեց Սոնա Կա-
րապետյանը):

¹ Տոնախմբություն, անվանախոշորություն:

ՂԱՂԱՐԻ ՀԻՄՆՈՒԹՅԱՆ ԵՆԻՆՈՒԹՅԱՆ

Մեր Ղաղարը առաջ գնաց,
Ամեն բուշում պիվնոյ ա պագ,
Աշխատանքի տուող բթան,
Գինիի տեղ պիվա խուան:
էս մեր բաղի մեղտեղումը,
Մե մենձ փանառ կա որ կախված,
Մութ դիշերը սևը անելուց,
Տեսնում ենք շաա վախտը հանգած:

Մեր մենձ բուշեն ցարսկի գառավ,
Ցեխից գուրս գալ տփվարացավ:
Արարիքը բաթմըշում են,
Հանողները խեղդվում են:

Մեր բաղերին ղոռավ տարավ,
Աղի արտասուներ լացացրավ,
Նրա տեղը հինգ գուլյանին
Ղաղարցիքին գրագեցրավ:

Մեր ցավերի թունգությունից
Մենք ևս տարի մուպիկ պերանք,
Նրա վարձը լրացնելով,

Մե գուլյանին ավել սարքանք:
Մեր ծախսերը լավ ա գնում,
Գինին ծախում, վերսիլ առնում,
Լեղուներս հանտծ պտուում,
Մանգրացնելու տեղ չենք քթնում:

Ժամանակը վերսիլների
Տաւր սոխից ա թամամվում,
Գնում ենք փող ըստանալու,
Փողի աղը երգ ենք լսում:

Հորինել է Մատթեոս Նալբանդյանը,
Ղաղար, 1910 թ.:

ՂԱՂԱՐԻ ՔԵՓԵՐԸ

Ղաղարի քեփերը
Տեսնելու պան են,
Ղաղար եկողները
Շատ գոհական են:
Ախր, ո՞վ չի սիրի
Ղաղարի գինին,
Կամ ո՞վ չի հավանի
Չաղիկ կուրկուրին:

Իսկ ղըլմով փլավը,
Ցափրաղի ղոլմեն,
Սե-սե խավիարը,
Եղոտ շամայեն:
Կամ գոմիշի սերը,
Նաղուկ, փախլավեն,

Օ՛, իրա նմանը,
Հավաաեք շունեն:
Հարիսեն խոմ ճոկ պան ա,
Անմահական ա.
Սըրա հեա սե գինին
Հափ սագական ա:
Թամաղեն գովրմ ա
Շաշ պաարաստողին,
Նրա կենաց թասերը
Ջնգուս լազաթին:

Եմիշն ու հավողը
Շատ քաղցրահամ են,
Ղաղարից էլ ղուաը
Լավ ընթունված են:
Օխնըվի էն հողը,
Քաղցր հավողը,
Օխնվեն ծեռքերը՝
Բերք ստեղծողները:

Ղաղարի քեփերը
Տեսնելու պան են,
Ղաղարի հյուրերը
Շատ գոհական են:
Թող հայի սեղտեր
Միշտ ուրախ իլի,
Թող Ղաղարի գինին
Մեղ անուշ իլի:

Հորինել է Ս. Մկրտումյանը:

ՈՐՔԱՆ ՈՒՋԵՑԻ

Որքան ուղեցի մի ալ վարդ քաղել,
Որ բուրմունքի հետ փշեր շունենար,
Որքան ցանկացա սրտսնց ծիծաղել,
Որ ծիծաղիս մեջ վիշտը չխաղար....
Որքան ուղեցի մի երգ հորինել,
Որ կրծքես ուրախ ու ղվարթ թոշեր,
Որքան ցանկացա մի կույսի սիրել,
Որ իր կրծքի տակ օձեր չպահեր:
Վարզն առանց փշի ինձ չը պատահեց,
Որքան մոտեցա, ձեռներս ծակեց,
Ծիծաղից հետո միշտ գառը լացի,
Ծիծաղն առանց վիշտ երեք չղացի...
Երգս մրմուռի հեծեծտնք դառավ
Ու այրված սրտես այնպես ղուրս թռավ,
Կույսն էլ ինձ սիրեց, հետո ուրացավ,
Երբ ինձնից հարուստ փեսա ունեցավ...

Այս երգի խոսքի հորինողն է Արաաշես Ղա-
րիբյանը: Ոտանավորը սուաջին անգամ տպագրու-

Պագր աւեր տուն ունեմ, ջան...
Իմ դուշմանին սախտ կանեմ, ջան...

Իմ լարը խոռով դնաց, ջան...
էն պագր սարով դնաց, ջան...
Ես ծիտ դառաւ, նա՛ կաբավ, ջան...
էն սարով թսավ դնաց, ջան...

Ճաղացս պանի, պանի, ջան...
Դարդից բունո չի տանի, ջան...

Քո պես մորը ինչ ասեմ, ջան...
Որ ինձ մարթու չի տալի, ջան...

Ախպերս ծառի տակին, ջան...
Սաղմոսը կոան տակին, ջան...
Սաղմոսը դիր ա դառե, ջան դյուլում, ջան, ջան...
Լեզուն ըլրուլ ա դառե, ջան ծաղիկ, ջան ջան:

«Ջանգլուրումների» խոսքերը հագորդել և
դպրատեքնակ ԱՆՆԱ և Մովսես Մովսիսյանները:

ԽԱՆԴԵՐԳԵՐ, ԿԱՏԱԿԵՐԳԵՐ, ՀԱՆԳԱՎՈՐ ԱՍՈՒՅԹՆԵՐ

Ասա՛ վեց-վեց, շանդ ինգնի ցեց:
Ասա՛ օխար-օխար, ինգնես շան կողքը:
Ասա՛ ութը-ութը, քրքրես ուղաի պուրթը:
Ասա՛ տասը-ասոր, առանաս մուլի հարսը:

Մեկ, էրկու, իրեք, ;
Համեցեք, կերեք,
Ութը, իննը, ասոր,
Թթու թանի սպասը:

Ուրրաթ, շարաթ, դերադի,
Մամեն ինձի կթադի:

Այ Օվանես, Օվանես,
Չափառի աակ ճուսեր հանես:
Ես կոխրչեմ, դու հավաքես,
էս ի՞նչ մարթ ես, Օվանես:

Ջան, ջան դերադի,
Վայ էրկուշաբթի,
Մամա ջան, մամա,
Փորս կցավի.
Շկուլա շեմ դնա:

Տմրըլ, ամրըլ հարսանիք,
Դիփ դնացին, ես մնացիմ:
(ասում են ոաները թմրելուց):

Չուլաի-չուլաի, շուլ քցի,
Փոխանը հանի, դեն քցի.
Եփոր մարթու տուն կդա,
Առչեմ սուփրա քցի:

Լղար-մղար մոնթ Յուզբաշը
Կես քիշերին կերավ խաշը,
Նասած քնավ մինչե ճաշը:

Ցուրա ա, ցուրա ա, մրսում եմ,
Մոցս հաց կա, ուտում եմ,

Ախչիկ կտաք, կպաշեմ,
Չեք տա, շան պես կհաշեմ:

Ճարը-ճրաք երեխես,
Ամալ դարման էրեխես,
Դարդ մոռացնող էրեխես,
Դարդի հինգեր էրեխես:

էրեխես չիլի, ինչ կիլի,
Մամի անդաճը դինջ կիլի:

Մտիկ արա, հա՛,
Աչկերա կհանեմ,
Տեղըմը կորեկ կցանեմ:

Դան, դան, դանոցը,
Մեղրով լիքը քթոցը,
Սե օչխարի ամակը,
Մութը ասնը ճրազը:
Հայդա, փախնենք, նորահարս:

Միտ եմ, ծիա եմ, ծլվլում եմ,
Ադունակ եմ, կլվլում եմ,
Հսր մորթած եմ, մոր կերած եմ,
Ադիզ քվոր լաց իլած եմ: Թը՛ռռ...

(Նրեխաները շուրջ բռնած, ձեռքերը իրար վրա դարսելով ու ձեռքի կաշին քաշելով, ասում են վերի քառյակը: «Թը՛ռռ»... բացականչության վրա ձեռքերը բարձրացնում են):

Շ Ա Տ Ա Խ Ո Ս Ի Մ Ա Ս Ի Ն

Ով շատ խոսի, ըլրըլի,
Օչիլ ուաի կոճրաալի,
Շան պոչ ուաի,
Ախպրից ճուր խմի:
Լեզուին աչառ քցենք,
Բալանիքը դեն քցենք: